

ESH-883-32

N. 84

5

THOMA NOTI

HORIZONTE
TË KALTËRTA

- Tregime -

57543

2923

BIBLIOTEKA E SHETIT
GJIROKASTER

BOTIM I SHTËPISË QËNDRORE
TË USHTRISË POPULLORE

Tiranë, 1972

ASNJË PËLLËMBË PRAPA!

Në drekë herë krismat e armëve u rralluan, gjersa rre-
shtën fare. Të dy na ët qëndronin në pozicionet e më-
parshëme dhe rrallë herë dëgjoheshin krisma armësh,
pastaj ndjehej përsëri një heshtje e rëndë, e mbarsur me
erën mbytëse të barutit dhe një pështjellim e tendo je
të thellë. Po të ndodheshe aty në çastet e një qetësie
të tillë, do të dukej krejt e pabesueshme që disa mi-
nuta më parë i tërë vendi dridhej nga krismat dhe kod-
ra mori në gjoksin e saj të gjelbër mijëra gërvishitje
plumbash, predhash e bombash. Vetëm po të shikoje
kufomat e fashistëve të vrarë, që nxinin përgjatë gjithë
pjerësisë, do të bindeshe se aty kishte kaluar e pamë-
shirshme kosa e vdekjes.

Shpendi, komandanti i batalionit, kish dalë në një sop
dhe po vrojtonte me dylbi ushën e luftimit. Ai nxori
nga xhepi një copë letër, mbi të cilën qenë shkruar tre
fjalë të vetme: «Asnjë pël'ëmbë prapa» dhe u përpoq të
sillte ndërmend ato çë kishin ngjarë.

Atë mëngjez, pa zbardhur mirë, gjermanët kishin ar-
dhur gjër aty me maqina e auoblinda dhe, si ndëshin
në pritën partizane, u vërsulën me tërbim e kokëfortësi
mbi kodrën vezake që ish mbështetur rrëzë malit dhe
qëndronte e patundur e mospërfil'ëse ndaj gjithshkaje.
Shpendi sikur i shihte edhe tani tek i vërsuleshin kodrës
dallgë-dallgë, me reshta të dendur e të ngjeshur, që

ngjanin nga larg si zinxhirë të murmë, të lëvizshëm. Në fillim i qe dukur se këta zinxhirë do ta përpinin me lehtësi lartësinë. Po kodra kish qëndruar e papërkulur. Edhe pse urdhëri qe përsëritur disa herë dhe komanda eprore kish ngulur këmbë që të çahet me çdo kusht rrugë për t'i shkuar sa më shpejt në ndihmë garnizonit të rrethuar, mbrojtësit nuk kishin lë huar asnjë pëlëmbë. Kodra i kish tërhequr dallgët në gjoksën e saj, i kishte thërmuar pa mëshirë njëra pas tjetrës d'ë ato, të dëshpëruara, të copëtuara, qenë kthyer mbrapsh si për të marrë vrull e për t'u lëshuar edhe më me egërsi mbi kodër. Po përsëri qenë copëtuat, qenë tërhequr, duke lënë mbi tokë ato njolla të zeza, të palëvizëshme. Dukej sikur ushtarët gjermanë qenë nisur me vërtik, ku ta dish nga ç'pikë e vendit të tyre të largët, dhe e kishin lënë aty vrapin, të lodhur e të dërmuar, për të mos u ngritur më kurrë. Tejt, mbi xhade, m'qinat dhe autobлиндat vazhdonin pa pushim të nxirrnin tym të zi.

— Titi, nga vajte? — u dëgjua një zë i ulët, i druajtur, që dukej sikur kish frikë ta thyente atë heshtje të zëndë.

— Këtu jam! — u përgjegj dikush nga ana tjetër e shkëmbit. — Pse flet avash, apo ke frikë mos trembësh serrat?

— Jo ore, po ja, se si më duket — ja ktheu shoku përsëri me gjysëm zëri.

— Fol fort, o t'u mbylltë, se nuk dëgjojnë të vdekurit — dhe partizani që e kishte emrin Titi, me mitraloz në dorë, rrëshqiti ngadalë e ju afrua shokut.

— Ama, herën e fundit e parëm pisk. Lele si më fishkëllinin plumbat majtas e djathtas. Thash se aq e pata. Po nuk isha hiç nishman. Të më hesosh, vrava pa hesap nga ata qenë. Lere si ua punoi komandant Shpen-di! — dhe duke folur, Titi rrëshqiste lehtë pëllëmbën e

dorës mbi qytën e mitralozit, si të lëmonte e përkëdhelte një njeri të dashur. - Ja lumsha këtij! Të qëlluar ka bërë, jo llafe - dhe prap e vështroi shokun.

Tjetri se ç'vështroi poshtë, në luginë, e dukej sikur nuk e kishte mendjen tek ato që thoshte shoku.

- Ore, Vaso, nga më zhduke ashtu ti, xhanëm? Sa kërcet lufta, bëhesh erë. Po krahun pse e ke lidhur ashtu? Mos je plagosur?

Vasua bëri sikur nuk e kishte mendjen aty dhe u përpoq t'ja ndërronte fillin bisedës.

- Si ta meri mendja, ty, Titi: do të sulmojnë prap?

- Djalli e di. Po ti pse më hidhesh degë më degë? Më thuaj: të ka mbërthyer keq?

- Jo, or jo. Nuk kam gjë.

- Dale të ta shikoj - nguli këmbë Petriti dhe ju afrua e u përpoq të zgjidhte bezen, me të cilën Vasua qe përpjekur të lidhte plagën. Po gjaku qe mpiksuar, tashot qenë ngjitur si zamkë, dhe Titi me shumë vështirësi arriti të zgjidhte plagën.

- Ç'na bëre kështu, o për kokën tënde? Na hape avaze. Po sikur të sulmojnë tani fashistët, çdo të bëjmë? Apò t'u themi të na presin sa të përgatitemi.

Petriti kafshonte buzën. Qe i bindur se shoku kishte dhëmbje të forta. Kjo dukej nga fytyra e tij, nga djersët e ftohta që ja mbuluan ballin. Dhe prap s'nxirrte zë. I fortë qe.

- Sa keq të ka goditur, qënil Të vajtka akoma gjak. Dhe ti thoshje se s'ke gjë.

E pastroi me kujdes plagën, hodhi mbi të një shuk duhan, e lidhi dhe e porositi shokun që, kur të ktheheshin, të shkonte medoemos në spital për t'u mjekuar. Ai tundi kokën, po mendjen e ndau që të mos shkonte asgjëkund. E hodhi

vështrimin mbi kufomat e fashistëve të vrarë, që qenë shpërndarë gjatë gjithë faqes së kodrës, gjer poshtë në luginë.

— Si thua, Titi, do të sulmojnë prap?

— Edhe pyet? Nuk tërhiqet kollaj gjermani. E ka kokën kështu ai — dhe Petriti goditi sipërfaqen e s'këmbit me dorën e mbledhur grusht. — Po ç'e do, na u mbaruan fishekët.

Vasua tundi kokën.

— Lere mos e nga. Unë dhe dy — tri ballë kam. S'i lamë të na afroheshin dhe ca, që t'ua merrnim me nge fishekët, po i palosëm atje poshtë.

Si këmbyen edhe disa fjalë, secili zuri poicionin e tij dhe vendi ra prap në heshtje. Petriti u shtri barkas dhe mori pozicionin për qitje. Qënduan kështu një copë herë të mirë. Mbajtën vesh. Kohë më kohë dëgjoheshin gjëmime të thella andej nga duhej të luftonte garnizoni i rrethuar.

— Si shumë po vonohen, të mallkuarit. Nuk më pëlqen fare kjo punë mua.

— As mua. Mbase presin forca të reja. Dhe ne fishekët po na mbarohen. Ç'u bë ky Malua?

— Ku di dhe unë. Malol... O Malo!

Po nuk morën përgjigje.

— Malooo!

Dhe prap heshtën. Mbajtën vesh. Gjënimet e pre-dhave herë dëgjoheshin larg, herë më afër. Vendi dridhej e lëngonte në ethe.

— Ama luftë, ë?

— Lere si e pagoi gjermani në këto gryka. As në ëndërr s'e kish parë. Po mirë t'i bëhet. Pse s'rri urtë në vënd të tij?

Vasua qeshi me gjithë zemër.

- Si the, ore, të rrijë në vend të tij? Bukur, për besël... Po të rrinte atje, ai nuk do të qe fashist, as...

Po nuk e mbaroi mendimin. Petriti tërhoqi befashulin e mitralozit dhe e mori fishekun në gojë.

- Ç'pate, o tu mbylltë.

- Nuk e di. Më duket se dikush lëviz atje poshtë.

Vasua zgjati kokën për të shikuar më mirë, po nuk dalloi gjë. «I bëjnë sytë, të gjorit» mendoi. «Kështu qëllon nganiçherë në fushë të lufës. Të duket sikur të vrrarët lëvizin, afrohen. Ehu, sa herë më kanë bërë sytë mua. Po dale, dale. Vartet sikur lëviska d'çka...»

Dhe, si vrojtoi më me kujdes, vuri re se dikush u zvarit pranë lisit, ju afrua një kufome, qëndroi ca dhe përsëri rrëshqiti më tutje. U ndal tek një tjetër. Qëndroi pak, pastaj shkoi më tej. Shumë nga partizanët e kishin vënë re dhe qëndronin me gishtin në këmbëz.

- Ore, mos është Malua ai?

- Sa mirë e giete. Malua, dora vetë.

- Ç'po bën atje?

- Më duket se mbledh fishekët e të vrrarëve. Kështu bëri edhe një herë tjetër.

- Mirë e ke ti. Ai është. Sa mirë ja preu kap'loqia. Po të na kish thënë, lumëmadhi. Unë desh ja kripa lëkurën.

- Fdhe unë.

Në këto e sipër, Malo intendenti që mbushur me fishekë e bomba dore dhe po i ngjitej këmba-doras kodrës. I kënaqur, ai zvaritei dhe fishkëllinte një këngë lufte. Kur arriti tek shokët, ku'onte në djersë. Hoqi njërin pas tjetrit të katër automatikët që kish marrë dhe trastën me municion. Disa veta ju afruan. Nisën ta ngacmonin:

- Malo, pa na thuaj tani ç'porosi të dhanë gjermanët? Ç'kompromis bërë me ta?

- Ç'të duhen katër automatikë, o lumëzi? Nuk të arrin një?

- Vafsh shëndoshë ti Malo, edhe me të gjallët mirë, edhe me të vdekurit grurë. E sigurove zahirenë për dimër.

- Shpëtove more, se desh ta kripi lëkurën Titi.

Malua fshinte djersët me shami dhe vështronte herë njërin e herë tjetrin. Pastaj nisi të numëronte fishekët, bombat.

- Kini hak ju, pse të mos prallisni - tha më në fund.

- Po dale pa shihemi. Do të më luteni për një ballë fishekë, po kini për ta parë. Kaq ta bëni dhëmbin, unë nuk do t'u jap asnjë për be.

- Mos, Malo.

- Mirë, kini për të parë - dhe e futi prap municionin në trastë. - Mos më thëncin Malo, në ju dhënça.

Sakaq erdhi komandant Shpendi. Ai u foli partizanëve që kishin lënë vendet e qenë grumbulluar pas shkëmbit. Malos i dha një sùrup të mirë, që ta mbante mend për tërë jetën. Ai e dëgjoi në heshtje. Pastaj nuk ju durua. Foli plot seriozitet:

- Me që është kështu, unë po shkoj t'ua ndaj prap fishekët e bombat.

Shpendi kafshoi buzën për të mos qeshur.

- Kujt t'ja ndash?

- Gjermanëve. Të vrarëve.

- Ç'u duhen atyre?

- T'i pyes, pastaj u them.

Partizanët qeshën dhe e vështruan me dashuri intendentin e kompanisë. Ai kruante kokën i hutuar dhe, me që s'dinte ç'të bënte, zbrazti bombat e fishekët dhe nisi t'i numëronte përsëri.

- Sado që t'i numërosh, o Malo, nuk shtohen. Po e di ç'ke ti: ndajua shokëve, se i kanë vezmet bosh.

Ai e vështroi ngultas komandantin. Dësh t'i thoshë diçka, po shikimi i tij i menduar e detyroi të heshtte. «Nuk është koha për qyfyre» mendoi. «Atij i zien koka, kurse unë...» — dhe nisi t'u jepte me radhë partizanëve «racionin» që u takonte.

— Ama luftë!

— Lere mos e nga. Po pse nuk sulmojnë, xhanëm?

— Ku ta dish përse e vrasin mendjen. Është e keqe kjo qetësi. Dëgjoni mua ju.

Zërat u fashitën njëri pas tjetrit. Mbi kodër u hoq zvarë heshtja. Një heshtje e rëndë, që të shrypte gjoksin e të ndillte lloj-lloj mendimesh. Ajo heshtje tinzare, e pabesë, që tregonte se retë qenë të mbarsura e nga çasti në çast mund të shpërthente e çmendur furtuna. Dhe nuk kaloi shumë e mbi kodër u përplasën si breshër predhat e topave, të mort javë. Vendi u mbulua me tym. Dukej sikur diçka çahej, rënkonte; kurse poshtë, në mes dushëve e shqoneve, filluan të rrëshqisnin hije të zeza. Nisi të zvarritej gjarpëri.

Heshtja u thye. Nëpër pozicione filluan të vrapojnë fjalët:

— Po vijnë!

— Qëndroni gatil!

— Asnië krismë pa urdhër...!

Petriri i vuri një krëhër të ri mitralozit, e mbështeti faqen mbi qytë dhe e shtrëngoi atë fort në krahëror. Vasua hoi sigurecën automatikut që porsa kish marrë nga Malua, kurse ai vendosi bombat rreth pozicionit e u shtri i kënaqur. «Kush i pret sa të afrohen!» mendoi. «Më mirë t'u binim. Ka edhe për atje, edhe për këtu. Nuk janë më larg se një e shtënë pushke. Ja, unë do t'ia terezis atij avrëkut të shëndoshë.» Malua mori shenjë, duke ndjekur hap pas hapi me lëvizjen e automatikut atë që kish vendosur të qëllonte me të parën.

Trupi i fashistit u fut brenda rrethit të shënjestrës. Mjaftonte të hiqte këmbëzën dhe... «Hajde prit tani, të kam rixha». Dhe nuk ja largonte sytë trashalunjt. Ai sa vinte e afrohej. Në fillim nga rrethi i thepit doli koka, pastaj gjoksi dhe ai e shquafti më mirë. «More, po ai nuk duket si gjerman. Ç'është kështu? Fshatar? Nuk është e mundur...» Dhe u ngrit mbi bërry'a për të shikuar më mirë. Në çast një plumb i fshiku majën e veshit, si ta pickonte një grenzë. «Shpëtova paq» tha dhe u ul pas gurit. Po nuk ju durua. U ngrit pak e vështroi me kujdes. Një predhë topi fishkëlleu dhe u përplas diku pas shpinës së tij. Pastaj një tjetër, dhe një e tretë. Po ai ishte hutuar dhe nuk e kishte mendjen tek ato. As tek plumbat që kafshonin shkëmbin.

— Shikon gjë ti, shoku komandant, apo...

— Cfarë?!

— Po ja, gjermanët kanë mb'edhur pleq e fëmijë, i kanë vënë përpara, dhe...

As komandanti vetë nuk qe në gjendje të thoshte se ç'ngjau me të në atë çast. Ju duk sikur shkëmbi mbi të cilin qe mbështetur, e përcolli nëpërmjet damarëve gjer në zemrën e tij të gurtë shqetësimin që ndi'u. Sikur gjithshka e ndali lëvizjen për të parë më mirë.

Ai s'diti ç'të mendonte. Ç'të thoshte. Vetëm pyeti:

— Malo, ç'po bën?

Kjo qe një pvetje e kotë. Pa kuptim. Mezi i thate ai s'mundi të thoshte tjetër. Shjtoi për erti fushën e betejës. Tani nuk dukeshin më as niollat e zeta të ralizëshme, as njerëzit e veshur me uniformën e murme që vraponin si të çmendur mbi kufomat e të vrapëve. Në vend të tyre vështrimi i tij kaq vetëm njerëzit e hutuar që endeshin si të dehur herë në një brah, herë në tjetrin. Dikush u rrëzua, po u ngrit shpejt. Një nënë, me fëmijën në duar, mezi i ngjitej së përpjetës. Vogë

lushi qante. Nga cepi i fustanit nënën e tërhiqte një fëmijë tjetër, më i rritur. Edhe ai qante në kupë të qiellit. Po për të s'behej merak askush. Njerëzit tërhiqeshin zvarë, thërrisnin, canin. Pë pëqeshin të ecnin shpejt, për t'u ndeshur sa më parë me të papriturën. Pas tyre vinin gjermanët, me armët në duar, gati për zjarr. Ata ishin shumë; dhjetra e qindra vetë, ku të përzier me fshatarë, ku veçan. Ecnin shtynin me tytat e armëve dhe thërrisnin me një gjuhë të frikshme, të pakuptueshme. Befas njëri nga fshatarët, që nuk dallohej në ishte plak apo i ri, burrë apo grua, u pengua dhe u rrëzua. Dikush i vajti në ndihmë, e ngriti. Ai eci disa hapa dhe prap u rrëzua. U dëgjua një breshëri automatikë. Ushtarët shkëlën mbi trupin e tij dhe kaluan më tej. Turma u ndal një çast, u luhat dhe u shty përpara me mundim.

— Malo, Petrit, Vasil...! Çdo bëjmë?

Shpendit, komandantit të batalionit, s'i kujtohej ta kishte parë veten më ngushtë. Natyrisht ai kishte kaluar shumë caste të vështira të cilat nuk do t'i harronte për tërë jetën. Kur morrej me veprimtari ilegalë në qytet, pa dalë akoma partizan, dhe ra në duart e burstorit, ai i kish duruar me një këmbëngulje të pashoqe të gjitha torturat çnjerëzore që kishin bërë faktishtë mbi trupin e tij. Po kjo nuk i qe dukur aq e tmerrshme. Një herë tjetër, kur kish mbetur i rrethuar me një grusht shokësh dhe dara e armikut shtrëngohej gjithënië, aq sa e kishim ndier rrezikun e vdekjes t'u rrëshqiste fare pranë e t'i prekte me shqisat e saj mizore, ai kish ditur ta përmbante veten e të çante për mrekulli rrethimin. Po as kjo nuk i qe dukur kaq e tmerrshme. Edhe kur, pas betejës, i ishte dashur të ndahet përgjithnjë nga shoku më i ngushtë e ta mbulonte atë në dhe, duke ndier t'ja digjinin sytë lotët e përvëlur